

Islamistické organizace v Sýrii, v Jordánsku a v Libanonu

EDUARD GOMBÁR

ISLAMISTICKÉ TRADICE V LEVANTSKÝCH STÁTECH

Nejstarší tradice moderního islámského reformistického fundamentalismu a islamismu v Levantě se váže k Sýrii. K představitelům reformního islámu patřili syrští sunnitští emigranti v Egyptě – Muhammad Rašid Ridá (1865–1935) a Šajch Kámil al-Qassáb (narozený v roce 1873) –, kteří se v době vlády emíra Fajsala (1918–1920) výrazně v Sýrii angažovali ve prospěch syrské nezávislosti.

V Sýrii byly počátky vlastního moderního politického islamismu spojeny se sunnitskou organizací Muslimské bratrstvo (*Džam'ijat al-ichwán al-muslimín*), které však nebylo považováno za politickou stranu. Odnož této původně egyptské organizace byla založena v Halabu již v roce 1935, v roce 1944 se sídlo organizace přesunulo do Damašku. V Sýrii tehdy působila řada islámských asociací, z nichž k neaktivnějším patřila Asociace duchovních (*Džam'ijat al-^ulamá'*), založená v roce 1938 a vedená veteránem protifrancouzského odporu Šajchem Qassábem.

Syrské sunnitské Muslimské bratrstvo se formálně ustavilo na své první konferenci v září 1946. V jeho čele stál v letech 1946–1961 jako generální inspektor (*muráqib ^uamm*) Mustafá as-Sibá'í (1915–1964), původem z Homsu. V roce 1959 vydal svůj teoretický spis *Socialismus islámu*. Po vzniku Sjednocené arabské republiky (SAR) v roce 1958 bylo Muslimské bratrstvo oficiálně rozpuštěno. Jeho činnost byla obnovena až po odchodu Sýrie z unie s Egyptem v září 1961.

V Jordánsku byly počátky moderního politického islamismu rovněž spojeny se sunnitským Muslimským bratrstvem, jež bylo legalizováno v roce 1946. K němu přistoupila v roce 1953 Strana islámského osvobození.

Naproti tomu v Libanonu měl sunnitský politický islamismus minimální ohlas, neboť libanonské sunnitské politické kruhy se v 50. a 60. letech 20. století orientovaly spíše na panarabský nacionalismus zejména v podobě násirismu. Proto se politický islamismus v Libanonu projevil až se značným zpožděním po libanonské občanské válce v letech 1975–1976, a to téměř výhradně v šíitské (ší'itské) náboženské komunitě. Jeho aktivizace je spojována s působením šíitského duchovního vůdce Imáma Músy as-Sadra, jenž se v roce 1959 usadil v Libanonu.

ISLAMISTICKÉ ORGANIZACE V SÝRII

Muslimské bratrstvo v čele odporu proti baasistickému režimu

Tradice opozičního syrského islámského fundamentalismu jsou spojeny s organizací Muslimské bratrstvo.¹ Od roku 1961 stál v čele syrského Muslimského bratrstva poměrně umírněný sunnita ^uIsám ^uAttár, jenž pocházel z prominentní rodiny sunnitských duchovních z damašské čtvrti Amára. ^uAttár však od nástupu baasistů k moci dne 8. 3. 1963 v důsledku úředního rozpuštění bratrstva odešel do exilu.²

Odpor islamistů proti novému sekulárnímu baasistickému režimu vyvolal v dubnu 1964 ozbrojené povstání v Hamá, vedené radikály z Muslimského bratrstva v čele s Marwánem Hadídem a podporované sunnitskými podnikatelskými kruhy. Sunnité napadali baasisty za jejich skutečný či domnělý ateismus, za socialismus jako cizí protiislámský import, za

preferování nesunnitských náboženských menšin, zejména alawitů a drúzů. °Attár se z exilu od povstání distancoval. Radikální sunnitský duchovní Šajch Hasan Habannaka z damašské lidové čtvrti Majdán, jenž se ucházel o post nejvyššího syrského *muftího*, pronášel antibaasistické projevy a odmítal pozemkovou reformu. Proto byl v roce 1965 nejvyšším syrským *muftím* jmenován loajální Šajch Ahmad Kaftárú z damašské kurdské čtvrti, jenž představoval oficiální sunnitské duchovenstvo (*°ulamá'*).³

Po šestidenní válce v roce 1967 došlo v syrském Muslimském bratrstvu k prvním rozkolům. Proti umírněným damašským muslimským bratřím, hlásícím se k °Attárovi, vystoupili radikálové ze severních sunnitských měst Hamá a Halab, kteří požadovali vést proti režimu svatou válku – *džihád*. Radikální sunnity z Halabu vedl Šajch °Abd al-Fattáh Abú Ghudda.⁴

Po nástupu Háfize al-Asada k moci v listopadu 1970 v syrské společnosti nadále panoval uvnitř sunnitské většiny neklid, jehož iniciátory bylo zejména Muslimské bratrstvo. Prezident Asad, jenž pocházel z náboženské menšiny alawitů, se této nespokojenosti nejprve snažil čelit smířlivě. V březnu 1971 zahájil prezidentskou přísahu slovy: „*Přísahám při Bohu všemohoucím.*“

Počátkem roku 1973 sunnitské kruhy vyvolaly „bitvu o ústavu“. Vznikla v souvislosti se sekulárním návrhem nové ústavy, předloženým dne 31. 1. 1973. Agitaci proti její preambuli v roce 1973 vedl radikální Šajch Habannaka. Nakonec prezident Asad prosadil 20. února ústavní dodatek, v němž stojí, že prezident musí být muslim. Asad se oficiálně prohlásil sunnitským muslimem a vykonal malou pouť do Mekky. Jeho víra byla přezkoumána nejvyšším syrským *muftím* Šajchem Kaftárú. Kromě toho 80 alawitských náboženských osobností vydalo formální prohlášení, že jejich svatou knihou je Korán a že jsou šiitskými muslimy a stoupenci dvanáctého imáma (*ithná°ašaríja*). Tento postoj podpořil významný libanonský šiitský *muftí* Šajch °Abd al-Amír Qabalán a zejména pak v roce 1974 imám Músá as-Sadr ve své známé *fatwě*, v níž potvrdil konfesionální jednotu alawitů se šiity (ší°ity).

Háfiz al-Asad se snažil prokazovat oficiálním sunnitským duchovním patřičnou úctu, syrský *muftí* Šajch Kaftárú, jakož i halabský *muftí* Šajch Muhammad al-Hakím zasedli v Poslanecké sněmovně. V roce 1974 byly zvýšeny platy 1 138 *imámů*, 252 *mudarrisů*, 610 *chatíbů*, 1 038 *mu°azzinů* a 280 *qári'ů*. Jejich platy byly opět zvýšeny v roce 1976 a 1980. V roce 1976 bylo vyčleněno 5,6 milionu SYP na výstavbu nových mešit.⁵ Ve prospěch spolupráce s Asadovým režimem se poté vyslovila řada sunnitských duchovních, zejména z řad absolventů Ústavu *šariatských* věd, spravovaného islámskou nadací al-Gharrá' (která byla založena v roce 1924), spojenou s bohatými damašskými obchodními kruhy.

Syrské Muslimské bratrstvo se v první polovině 70. let rozdělilo do tří frakcí:

- 1) Nejradikálnější frakci Muslimského bratrstva z tradiční sunnitské bašty města Hamá vedl Marwán Hadíd, který se narodil v roce 1934. Pocházel ze známé bohaté rodiny z Hamá. V roce 1962 absolvoval zemědělství na Univerzitě Ajn Šams v Egyptě, kde se inspiroval myšlenkami předního ideologa Muslimského bratrstva Sajjida Qutba. V Hamě již v dubnu 1964 podněcoval povstání a organizoval Muhammadovy šiky (*Katá'ib Muhammad*). Po šestidenní válce odešel dobrovolně do Jordánska, kde se připojil k Arafátově palestinské organizaci *Fath*. V roce 1973 označil Asada a jeho stoupence za „nevěřící“ a zorganizoval „Bojový předvoj Muslimského bratrstva“. Přestože neměl náboženskou vzdělání, jeho stoupenci ho označovali za „šajcha“. Dne 1. 6. 1975 byl uvězněn. Po Hadídově smrti ve vězení v důsledku hladovky v červnu 1976 ho nahradil zubař °Abd as-Sattár az-Za°ím, sám zabitý v roce 1980.⁶
- 2) Radikální sunnitské Muslimské bratry z Halabu vedl Šajch °Abd al-Fattáh Abú Ghudda, jenž stál u zrodu tohoto bratrstva již v roce 1935 a působil jako učitel islámského práva. Šajch Abú Ghudda od roku 1968 zpochybňoval °Attárovo vedení Muslimského bratrstva, jež nakonec v roce 1972 sám převzal. V roce 1975 od něho vedení bratrstva

převzal ʿAdnán Saʿd ad-Dín, jenž pocházel z obchodní rodiny z Hamá a počátkem 60. let působil jako ředitel školy v Qataru. Žil v exilu v Jordánsku.⁷

- 3) Damašskou umírněnou frakci Muslimského bratrstva nadále vedl z německého exilu ʿIsám ʿAttár. Jeho stoupenci ho uznávali i nadále za hlavu syrského Muslimského bratrstva a přinejmenším do roku 1978 odmítali radikální výzvy Hadída a jeho následovníků. V červnu 1979 se ʿAttár distancoval od masakru kadetů v Halabu.

Islamistická krize, 1979–1982

K nepříznivému obratu došlo v souvislosti s libanonskou občanskou válkou v letech 1975–1976. Když Asad fakticky zasáhl ve prospěch křesťanských maronitů, Muslimské bratrstvo se zradikalizovalo a začalo se orientovat na *džihád*. Obzvláště nevoli u muslimských bratří vzbuzovali velitelé elitních jednotek Rifʿat al-Asad a ʿAlí Hajdar. Nespokojenost měla i sociálně-ekonomický aspekt, neboť se začaly projevovat negativní jevy, jako je inflace, korupce, nepotismus či nezákonné obohacování elity.

Když se v roce 1975 do čela Muslimského bratrstva v exilu dostal ʿAdnán Saʿd ad-Dín z města Hamá, byla rozpoutána první fáze *džihádu*. Provokační akce byly vedeny halabským Bojovým předvojem (*At-talíʿa al-muqátila*). Počátkem roku 1976 byl zavražděn šéf všeobecného zpravodajství v Hamá major Muhammad Gharra. Postupně zesílily akce individuálního teroru podle taktiky „*udeř a zmiz*“. Dne 16. 6. 1979 bylo zavražděno 32 a zraněno 54 dělostřeleckých alawitských kadetů v Halabu. Dva fundamentalističtí důstojníci nechali nastoupit frekventanty, vyzvané studenty shromáždili v místnosti, kam pak naházeli ruční granáty. Následovaly ozbrojené útoky na vládní budovy, na policejní stanice a na sekretariáty strany Baas. Po sovětské okupaci Afghánistánu se terčem individuálních teroristických útoků stali syrští komunisté, sovětsí vojenští poradci i loajální muslimští duchovní.

Na přelomu let 1979–1980 zasedal 7. regionální sjezd strany Baas, na němž se Rifʿat Asad prezentoval jako zastávce „tvrdé ruky“ a druhý muž ve státě. V lednu 1980 byla sestavena nová vláda, v jejíž čele stanul technokrat dr. ʿAbd ar-Raʿúf al-Kasm (narozený v roce 1932), syn bývalého damašského *muftiho*. Situace se však neuklidnila. V březnu 1980 byly rozpoutány demonstrace a stávky ve městech Hamá, Homs a Halab. V Damašku se však na stranu režimu postavil prezident Damašské obchodní komory Badr ad-Dín Šalláh, jenž zabránil přenesení islamistického povstání do starého města.

V Halabu v letech 1979–1981 podlehlo teroristickým útokům islamistů více než 300 lidí. Tvrdé represe ze strany Speciálních jednotek a Rot obrany, které postihly v březnu až květnu 1980 zejména Halab, Džisr aš-Šughúr a Hamá, si vyžádaly asi 1 000 obětí na životech. Když posléze 26. 6. 1980 došlo k pokusu o atentát na prezidenta Asada, baasistický režim rozpoutal proti sunnitským fundamentalistům teror. Flagrantním příkladem bylo povraždění 1 181 fundamentalistických vězňů Rotami obrany v palmyrské věznici 27. 6. 1980. Dne 7. 7. 1980 byl vydán zákon č. 49, který trestal členství v organizaci Muslimské bratrstvo smrtí. Od roku 1976 do května 1981 bylo zatčeno celkem 1 384 islamistických aktivistů.

Fundamentalistické organizace se poté reorganizovaly. „Bojový předvoj Muslimského bratrstva“ byl oslaben, neboť jeho vůdce ʿAbd as-Sattár az-Zaʿím byl v roce 1980 zabit. V říjnu 1980 bylo vytvořeno dvanáctičlenné Společné velení Muslimského bratrstva, v němž za každou frakci zasedli čtyři členové. Generálním inspektorem se stal dr. Hasan Huwajdí, ʿAttárův přívrženec, původem lékař z Dajr az-Zóru. Jeho zástupcem byl zvolen ʿAdnán Saʿd ad-Dín. Dalšími členy byli Saʿíd Hawwá (zemřel v roce 1988) z Hamá, stoupenec egyptského teoretika Sajjida Qutba a hlavní ideolog bratrstva, ʿAlí al-Bajánúní, právník z Halabu, a ʿAdnán ʿUqla, halabský aktivista „Bojového předvoje“, původem stavební inženýr z Golanských výšin. Společné velení naplánovalo převzetí moci na duben či květen 1982. Byl rovněž vydán *Manifest a program islámské revoluce* z 9. 11. 1980.⁸ Manifest islámské revoluce (část 1) kromě obecných cílů politického islámu analyzuje

„sektářský charakter tyranského režimu v Sýrii“. Důkladně propracovaný program islámské revoluce (část 2) se vyjadřuje k vnitřní politice, k řízení hospodářství, k armádě, k duchovní úrovni a k výchově, k sociální situaci, ke zdravotnictví a k zahraniční politice (arabská jednota, palestinská otázka, islámský svět). Vyzývá k *džihádu* za svržení „alawitské vlády“ v Sýrii.

Z iniciativy Společného velení Muslimského bratrstva byla dne 17. 1. 1981 ustavena Syrská islámská fronta (*Al-džabha al-islámíja as-súríja*), jejímž generálním tajemníkem se stal Šajch Muhammad Abú an-Nasr al-Bajánúní z prominentní rodiny halabských duchovních. Fronta sdružovala všechny tři frakce Muslimského bratrstva, sunnitské duchovní a menší islámské skupiny. Vůdčové fronty odjeli do Bagdádu, kde získali finanční podporu a zbraně od iráckého prezidenta Saddáma Husajna, jenž chtěl destabilizovat Asadův režim. V srpnu 1981 byla rozpoutána další fáze ozbrojeného boje, charakterizovaná bombovými útoky. Poprvé se vlna násilí přesunula do Damašku. Dne 29. 11. 1981 mohutná exploze v centrálním Damašku zabila a zranila stovky lidí.

Vrcholem se stalo povstání v Hamá v únoru 1982, jež se Sa'ad ad-Dínovou podporou z exilu naplánoval 'Adnán 'Uqla ve spolupráci s místním předákem „Bojového předvoje“ 'Umarem Džawádem po vysílání smluveného hesla z rádia „Hlasu *mudžáhidů*“ z Bagdádu. Povstání bylo zahájeno předčasně v noci ze 2. na 3. února. Islamističtí extrémisté zavraždili 250–500 intelektuálů, novinářů a učitelů, 200 parašutistek bylo povraženo přímo v ložnicích kasáren. Pod velením Rif'ata Asada proti nim zasáhly Roty obrany o síle 12 000 mužů, které systematicky srovnaly se zemí velkou část historického starého města. Celé rodiny byly postříleny. Boje trvaly až do 28. února a vyžádaly si na 5 až 10 000 mrtvých.⁹ Sýrie se fakticky dostala do stavu občanské války. Brutální potlačení povstání v Hamá vedlo však k vnitropolitickému uklidnění.

Syrské Muslimské bratrstvo v 80. a 90. letech

Muslimské bratrstvo se oficiálně od povstání distancovalo a vyloučilo v dubnu 1982 ze svých řad 'Adnána 'Uqlu, jenž se uchýlil do zahraničí. V prosinci 1983 opustil řady Muslimského bratrstva také hlavní ideolog Sa'íd Hawwá. Islamistické hnutí v Sýrii nepodpořil ani islámský revoluční režim v Íránu, jenž místo toho navázal strategické spojení s syrským baasistickým režimem.

Po uzavření strategického spojení Sýrie s Íránem baasistický režim v roce 1984 navázal určité kontakty s umírněnou frakcí 'Isám 'Attára v Cáchách, které dne 11. 12. 1984 vyvrcholily ve Frankfurtu neúspěšnou schůzkou náčelníka vojenské rozvědky 'Alího Dúby s představiteli této frakce Muslimského bratrstva. Rozhovory byly sice obnoveny v roce 1987, avšak skončily s minimálním výsledkem. 'Attárova frakce zůstala bezvýznamnou a ztratila mezinárodní uznání.

Muslimské bratrstvo v 80. letech získávalo nadále podporu ze zahraničí. V důsledku kontaktů 'Attára s představiteli režimu byl jeho „kolaborantský postoj“ odmítnut oběma dalšími frakcemi, které se pak v dubnu 1986 ustavily jako dvě zcela samostatné organizace syrského Muslimského bratrstva:

- První organizaci Muslimského bratrstva vedl Šajch 'Abd al-Fattáh Abú Ghudda, jenž žil v exilu v Saúdské Arábii. Jeho organizace získala mezinárodní uznání jako legitimní syrské Muslimské bratrstvo a Šajch Abú Ghudda byl od dubna 1986 uznáván jako generální inspektor syrského Muslimského bratrstva. Abú Ghudda sice zásadně neodmítal dialog s Asadovým režimem, kontakty však v roce 1987 skončily nezdarem.
- Druhou organizaci Muslimského bratrstva vedl 'Adnán Sa'ad ad-Dín, jenž v roce 1982 odešel do exilu v Iráku, kde získal podporu iráckého diktátora Saddáma Husajna. Tam již 11. března téhož roku založil vlastní Národní alianci osvobození Sýrie, která byla dne 23. 2. 1990 přejmenována na Národní frontu záchrany Sýrie. Tato frakce odmítala Asadův režim i jakýkoli dialog. Po irácké okupaci Kuvajtu v srpnu 1990 toto syrské Muslimské bratrstvo podpořilo Saddáma Husajna.

V souvislosti s rozpadem bipolárního systému asadovská Sýrie, jež byla spojencem Sovětského svazu, prokázala značnou míru adaptability. Aktivně podpořila mezinárodní společenství v době krize a války v Perském zálivu v letech 1990–1991, zvolila strategii mírového procesu s Izraelem a orientaci na euro-středomořské partnerství. Tento přístup jí umožnil zachovat si zvláštní postavení v Libanonu i geopolitické spojenectví s Íránem. Rovněž zahájila opatrnou ekonomickou liberalizaci, doprovázenou politickým uvolňováním. Asadův režim se snažil od počátku 80. let vycházet vstříc tradičním podnikatelským kruhům, tvořeným potomky tradičních sunnitských damašských a halabských notáblů, jakož i „nové třídě“ podnikatelů nezřídka alawitského původu, kteří bez zábran navazovali spolupráci s tradičními rodinami. Tak se baasistické vládě podařilo oddělit sunnitské podnikatelské kruhy od radikálních složek Muslimského bratrstva.

V polovině 90. let prezident Asad v souvislosti s celkovou liberalizací učinil vstřícná gesta vůči Muslimskému bratrstvu. V období mezi prosincem 1991 a prosincem 1995 omilostnil 5 493 politických vězňů, což představovalo více než polovinu z celkového počtu 8 000 politických vězňů. Při příležitosti 25. výročí nástupu k moci dne 16. 11. 1995 prezident Asad vydal amnestii pro 1 200 vězněných muslimských bratrů.

Do Sýrie se v prosinci 1995 nakrátko vrátil i Šajch Abú Ghudda. Když Abú Ghudda v únoru 1997 zemřel, nabídl prezident Asad k převozu jeho ostatků do rodného Halabu vlastní letadlo. Nakonec byl však pohřben v Saúdské Arábii. Do Sýrie se rovněž vrátil °Adnán °Uqla. Syrský režim dovolil, aby se parlamentních voleb v roce 1990, 1994 a 1998 zúčastnili umírnění duchovní jako nezávislí kandidáti.

Na rozdíl od vztahu k vnitřní islamistické opozici syrský baasistický režim udržoval dobré vztahy s některými představiteli zahraničních islamistických organizací. Mezi ně patřili Hasan Nasrulláh a Šajch Husajn Fadlulláh z libanonského *Hizballáhu*, Hasan Turábí ze Súdánu, Isfáq al-Farhán, generální tajemník jordánské strany Fronty islámské akce, palestinský Islámský *džihád*, jenž má v Damašku středisko, a palestinský *Hamás*, jenž udržuje informační kancelář v Damašku.

ISLAMISTICKÉ ORGANIZACE V JORDÁNSKU

Muslimské bratrstvo

Organizace Muslimské bratrstvo v Jordánsku byla legalizována v roce 1946 králem °Abdulláhem. Jordánští muslimští bratři nikdy nepředstavovali vážné nebezpečí pro monarchistický režim, neboť uznávali legitimitu hášimovské dynastie. Vůdce Muslimského bratrstva °Abd al-Latíf Abú Qura udržoval s králem dobré kontakty a tajemník bratrstva °Abd al-Hakím °Abdín sloužil jako ministr.

V roce 1953 Muslimské bratrstvo změnilo svůj legální status z „dobročinné společnosti“ na „organizovanou skupinu“, což mu fakticky umožňovalo politickou aktivitu. Po Násirově zákazu organizace v Egyptě v roce 1954 přešla do Jordánska řada egyptských aktivistů. Po zákazu politických stran v Jordánsku v roce 1957, který trval až do roku 1992, jordánské Muslimské bratrstvo vyvíjelo legální činnost a po léta patřilo k nejlépe organizovanému politickému hnutí v zemi. Jordánští muslimští bratři až do roku 1967 sdíleli na Západním břehu Jordánu společný osud s palestinskými muslimskými bratry.

Za jordánské občanské války v září 1970 zůstalo Muslimské bratrstvo loajální vůči králi Husajnovi. Poté v 70. a 80. letech podporovalo syrské muslimské bratry v odporu proti Asadovu baasistickému režimu. Podpora oficiálně skončila v roce 1985 po urovnání vztahů mezi králem Husajnem a prezidentem Asadem.

Když v prosinci 1987 vypuklo v Palestině lidové povstání (*intifáda*), vyhlášené Muslimským bratrstvem v Gaze (vznik hnutí *Hamás*), byl dán nový impulz k činnosti jordánskému Muslimskému bratrstvu. Král Husajn se však v srpnu 1988 vzdal nároků na území Západního břehu Jordánu a přenechal boj za osvobození Palestiny plně do kompetence palestinského odboje. Mluvčí jordánskému Muslimskému bratrstvu Zijád Abú Ghaníma sice

přisahal, že jeho hnutí bude pracovat na obnovení jednoty obou břehů Jordánu, avšak aktivní činnost bratrstva ve prospěch Palestiny byla fakticky ukončena.

Jordánské Muslimské bratrstvo se poté postupně zapojilo do demokratizačního procesu, zahájeného králem Husajnem na jaře roku 1989.¹⁰ Muslimské bratrstvo publikovalo v říjnu 1989 *Volební program Muslimského bratrstva*, který se hlásí k liberalismu v politické i hospodářské oblasti. Pokud jde o palestinskou otázku, program vyzývá k *džihádu* za osvobození Palestiny. V prvních pluralitních parlamentních volbách v listopadu 1989 muslimští bratři dosáhli výrazného úspěchu. Vzhledem k trvajícím zákazům politických stran se ucházeli o poslanecké mandáty jako nezávislí. Islamisté získali 32 z 80 parlamentních křesel, přičemž vzhledem k vyhrazeným místům pro křesťany, Čerkesy a Čechence se fakticky ucházeli o pouhých 68 křesel.

Islamisté při prvním zasedání Parlamentu odmítali vytvořit vládu i obsadit místo předsedy Parlamentu. Při druhém zasedání v létě roku 1990 však změnili názor a předsedou Parlamentu se stal až do roku 1993 kandidát muslimských bratří [°]Abd al-Latif [°]Arabiját. V prosinci 1990 se podíleli na prosazení *Jordánské národní charty (Al-mithaq al-watani al-urduni)*. Mezi jejími signatáři se objevila jména prominentních příslušníků jordánského Muslimského bratrstva: Ishák al-Farhán, Júsuf al-[°]Azím, [°]Abdulláh al-[°]Akalíja, [°]Abd al-Latif [°]Arabiját, Madžid Chalífa a Ahmad Qutajš al-Azájida. V lednu 1991 muslimští bratři vstoupili do vlády Mudara Badrána a řídili čtyři vládní rezorty, včetně Ministerstva výchovy.

V souvislosti s blízkovýchodním mírovým procesem král Husajn usiloval o ustavení loajálnějšího Parlamentu. Byl prosazen většinový volební systém, v němž měly kmenové vazby převážet nad vlivem 20 registrovaných politických stran. Do voleb v listopadu 1993 šli muslimští bratři jako Strana Fronta islámské akce (*Hizb Džabhat al-[°]amal al-islami*) s programovým dokumentem nazvaným *Platforma Strany Fronta islámské akce*, který je liberálnější než program z října 1989. V čele strany stojí Ishák al-Farhán. Muslimští bratři svůj úspěch přes nepříznivé úpravy volebního zákona zopakovali. V „kmenovém Parlamentu“ islamisté získali celkem 22 křesel, z nichž šestnáct obsadila Fronta islámské akce. V říjnu 1994 se islamističtí poslanci postavili proti jordánsko-izraelské mírové smlouvě a bojkotovali projev amerického prezidenta Clintona v jordánském Parlamentu.

Jordánské islamisté byli vystaveni občasným represím. Např. v létě roku 1992 byli zatčeni islamističtí poslanci Lajth aš-Šubajlát a Ja[°]qúb Qarráš za údajný pokus svrhnout režim na základě spiknutí financovaného Íránem, odsouzení k trestu smrti a následně omilostnění. K další vlně zatýkání islamistů došlo na jaře roku 1994 a na podzim roku 1995. V prosinci 1995 byl Šubajlát opět zatčen. V roce 1997 proto islamisté volby bojkotovali. Po nástupu krále [°]Abdulláha II. na trůn v lednu 1999 se postavili vcelku pozitivně k novému monarchovi.

K radikální odnoži Muslimského bratrstva patřila „Muhammadova armáda“, která byla v roce 1990 založena skupinou veteránů z Afghánistánu. V jejím čele stál [°]Abdulláh [°]Azzám.

Strana islámského osvobození

Strana islámského osvobození (*Hizb at-tahrir al-islami*) byla tradiční islamistická extrémistická organizace, která vznikla podobně jako Muslimské bratrstvo pod vlivem egyptského islámského fundamentalismu.¹¹ V roce 1953 ji založil Šajch Taqí ad-Dín Nabahání z Palestiny a zůstal její duchovní oporou až do své smrti v roce 1977. Poté ho v čele strany nahradil Šajch Kázim Zallúm, rovněž původem z Palestiny.

Strana islámského osvobození ilegálně působila převážně mezi Palestinci na území Jordánska. Její představitel Šajch Ahmad Da'úr byl v roce 1954 a 1956 zvolen do Parlamentu jako nezávislý kandidát. Úspěch této strany byl však v Jordánsku omezený vzhledem k aktivitám Muslimského bratrstva. Strana islámského osvobození nikdy nespolupracovala s příbuznými islamistickými hnutími a muslimské bratry považovala za kolaboranty s hášimovskou dynastií.

Ideologové Strany islámského osvobození volali po obnově islámského chalífátu. Geopoliticky tradičně rozdělují svět na „oblast islámu“ a „oblast války“ a předpokládají převzetí moci a ustavení islámského státu. Z těchto pozic kritizují umírněné jordánské Muslimské bratrstvo, které se soustředilo na agitaci mezi jednotlivci a na obrodu islámu.

Strana islámského osvobození v 70. letech přenesla svou aktivitu do Egypta. Jejím nositelem byl Palestinec Saláh Sirrírja (1933–1975), jenž byl nucen odejít z Jordánska po občanské válce v září 1970. Dne 18. 4. 1974 přepadli členové strany vojenskou technickou akademií v Heliopoli, při procesu v květnu 1975 byly vyneseny tři rozsudky smrti.

V samotném Jordánsku Strana islámského osvobození koncem 80. let odmítla demokratický proces jordánského krále Husajna.

ISLAMISTICKÉ ORGANIZACE V LIBANONU

Šiitské hnutí v Libanonu

Šiité tradičně tvořili v Libanonu menšinu, která se politicky příliš neprojevovala. Role šiitů v konfesionálním politickém systému (poměr 6 : 5 ve prospěch křesťanů, v Parlamentě 54 křesťanů, 20 sunnitů, 19 šiitů, 6 drúzů), založeném na *Národním paktu* z roku 1943, byla vyjádřena tím, že funkce předsedy Parlamentu byla vyhrazena příslušníku libanonské šiitské komunity. Podíl šiitů na celkové populaci však od poloviny 70. let prudce vzrostl. Rostl i absolutní počet libanonských šiitů ze 100 000 v roce 1921 přes 154 208 (1932) na 250 000 (1956). Po celé toto období šiité tvořili přibližně 19,6 % populace. V roce 1975 to však bylo již 29,8 % a v roce 1984 celkem 30,8 % libanonské populace. Libanonská šiitská komunita se tak stala největší kompaktní náboženskou komunitou v Libanonu, větší než maronitští křesťané (25,2 %) či sunnitští muslimové (21,0 %).¹²

Šiité se stali novým prvkem v politickém konfesionálním systému. Pod tlakem Palestinců a problémů na jižních hranicích se šiité hnuli na sever, zejména do jižního Bejrútu. Naftový boom po říjnové válce v roce 1973 zvýraznil sociální rozdíly v přelidněném Bejrútu. Navíc došlo ke změně postojů doposud politicky pasivních šiitů.

Libanonští šiité mají úzké historické vazby zejména k šiitským náboženským centrům (*hawzat al-‘ilmija*) v iráckém Nadžafu a v šiitském Íránu. Tato vazba vznikla před čtyřmi staletími, kdy se v Íránu dostala k moci safijovská dynastie a vyhlásila šiitský islám dvanáctého imáma (*ithnā‘ašarija*) za oficiální státní náboženství. Vzhledem k tomu, že v Íránu ani v Íránem ovládaném iráckém Nadžafu tehdy nebyli k dispozici šiitští duchovní, bylo nutné je hledat v prakticky jediném místě výskytu šiitského islámu, v oblasti *Džabal ‘Amil* v jižním Libanonu. Nejvýznamnějším iráckým safijovským duchovním (*šajch al-islám*) se stal Šajch Bahá’ ad-Dín al-‘Ámilí (1546–1622), jehož otec ‘Abd al-Husajn ‘Ámilí (zemřel 1576/1577) uprchl z osmanského Libanonu do Íránu.

V 60. letech se v Nadžafu kolem charismatického velkého ájatulláha Muhammada Báqira as-Sadra (popravený v roce 1980) vytvořilo epicentrum šiitského islamistického aktivismu a základna Strany islámské výzvy (*Hizb ad-da‘wa al-islámija*). Do tohoto kruhu se aktivně zapojil rovněž irácký velký ájatolláh Rúholláh Chomejní. Všichni významní libanonští šiitští političtí aktivisté vyšli právě z tohoto kruhu: šajchové Muhammad Husajn Fadlulláh, Hasan Nasrulláh, Muhammad Mahdí Šams ad-Dín, ‘Abbás al-Músawí (zavražděný v roce 1992), Subhí at-Tufajlí (narodený v roce 1948), Ibráhím al-Amín, Husajn al-Kúrání a Hasan Malak. Na aktivizaci libanonského šiitského politického islamismu měly vliv zejména dvě události – zničení Imáma Músy as-Sadra v srpnu 1978 a Chomejního islámská revoluce v Íránu, probíhající od února 1978.

Zakladatelem moderního politického šiitského hnutí v Libanonu byl ambiciózní vůdce Sajjid Músá as-Sadr (1928–1978),¹³ původem z libanonské rodiny žijící v Íránu, jehož otec ájatolláh Sadr ad-Dín as-Sadr (1882–1953) byl významným šiitským duchovním. Músá as-Sadr byl bratrancem a švagrem iráckého ájatulláha Báqira as-Sadra, studoval

v Qomu a v Nadžafu. Libanonský šíitský *muftí* ze Súru Sajjid °Abd al-Husajn Šaraf ad-Dín (1873–1957) v roce 1955 pozval Músá as-Sadra do Libanonu, aby duchovně oživil tamní šíitskou komunitu. V roce 1959 se Músá as-Sadr usadil v zemi svých předků a byl jmenován šíitským *muftím* Súru. V roce 1969 byl zvolen do čela nově ustavené Nejvyšší šíitské rady. V roce 1973 uznal syrské alawity za členy obce šíitské *ithná'ášarije*, čím získal strategickou podporu Sýrie pro libanonskou šíitskou komunitu.

Amal

Músá as-Sadr v roce 1974 založil šíitské Hnutí vyděděných (*Harakat al-mahrúmín*) a přišel s požadavkem většího podílu šíitů na politické moci. Když v roce 1975 vypukla libanonská občanská válka, založil polovojeenské křídlo svého Hnutí vyděděných nazvané *Amal* (Naděje, akronym *Afwádž al-muqáwama al-lubnáníja*, Oddíly libanonského odporu), které se o rok později přeměnilo v prosyrskou šíitskou politickou stranu.

Dne 31. 8. 1978 Sajjid Músá as-Sadr záhadně zmizel při návštěvě Libye. Byl poté prohlášen za „imáma“. Ve výroční den jeho zmizení bývá vyhlášována vzpomínková stávka, k níž přistupuje aureola skrytého imáma, jenž se „vrátí“ na zem. Po jeho zmizení se „místopředsedou“ Nejvyšší šíitské rady stal Šajch Muhammad Mahdí Šams ad-Dín (neboť šíité nevěří, že předseda Imám Músá as-Sadr je mrtev). Šíitským *muftím* se stal Šajch °Abd al-Amír Qabalán.

Do čela strany hnutí *Amal* po Músovi as-Sadrovi nastoupil nejprve Husajn al-Husajní a pak světský právník Nabíh Birrí (narozený v roce 1939), původem Libanonec ze západní Afriky. V roce 1984 se stal členem Národní fronty spásy a ministrem. Odmítá radikální proiránskou bojovnou variantu šíitů, patří mezi hlavní spojence Syřanů v Libanonu. Hnutí *Amal* poté přestalo být považováno za islamistickou organizaci.

Po skončení občanské války proběhly v srpnu až říjnu 1992 první parlamentní volby od roku 1972, v nichž šíitská strana *Amal* získala 10 poslaneckých křesel (ze 128 paritně rozdělenými mezi křesťany a muslimy, z nichž sedmadvacet bylo vyhrazeno pro šíity). Vůdce strany *Amal* Nabíh Birrí se stal předsedou libanonského Parlamentu. Jeho mandát byl po volbách v létě roku 1996 prodloužen na další období.

Strana *Amal* má 15 000 členů. Od strany *Amal* se v létě roku 1982 odštěpila strana *Hizballáh*, Islámský *Amal*, Islámské hnutí a Věřící odboj.

Hizballáh

Po izraelském vpádu v červnu 1982 se o měsíc později od šíitské strany *Amal* odštěpila proiránská strana *Hizballáh* (Strana Boží).¹⁴ Spojila své síly s menšími spřízněnými skupinami, jako byla libanonská odnož irácké islamistické organizace Strana islámské výzvy (*Hizb ad-da'wa al-islámíja*), Islámský odboj (*Al-muqáwama al-islámíja*) a Husajnova sebevražedná skupina (*Madžmú'at al-Husajn al-intiháríja*).

Název strany se vázal k verši z Koránu (5:57): „A kdo si bere za přátele Boha, Jeho posla a věřící, ten patří ke straně Boží – a tito zvítězí.“ (*Wa man tatawalla 'lláha wa rasúlahu wa 'lladhína ámanú, fa-inna hizba 'lláhi humu'l-ghálíbún.*)¹⁵ Heslem strany se stala „islámská revoluce v Libanonu“.

Strana *Hizballáh* se hlásila k islamistické ideologii šíitských velkých ájatolláhů Báqira as-Sadra z iráckého Nadžafu a Chomejního z Íránu. Při svém vzniku si vytkla tři základní cíle:

- přeměnit Libanon v provincii islámu,
- zlikvidovat Izrael a ustavit islámskou vládu v Jeruzalémě,
- sabotovat blízkovýchodní mírový proces teroristickými operacemi.

U zrodu *Hizballáhu* stál iránský velvyslanec v Sýrii a pozdější iránský ministr vnitra Hodždžatoleslám Alí Akbar Mohtašemi.¹⁶ Íránští revoluční gardisté (*pásdárán-e enqeláb*), kteří v počtu 800–1000 mužů přišli podpořit boj proti izraelskému vpádu, *Hizballáhu* vštěpili ideové a taktické zásady nelitostného boje, mezi něž patřily i sebevražedné

útoky. Íránská přítomnost se stala rozhodujícím faktorem transformace strany *Hizballáh* v organizované a vysoce disciplinované hnutí s dobře vycvičenými a vyzbrojenými údernými skupinami. V 80. letech se íránská finanční pomoc *Hizballáhu* pohybovala mezi 60–80 mil. \$ ročně.

Charismatickým duchovním vůdcem strany *Hizballáh* (*al-muršid ar-rúhí*) se stal Šajch Sajjid Muhammad Husajn Fadlulláh (narozený v roce 1935), původem z iráckého šíitského centra Nadžafu, jehož otec s rodinou odešel do jižního Libanonu. Šajch Fadlulláh se v roce 1976 musel jako uprchlík z jižního Libanonu uchýlit do chudinských šíitských čtvrtí v jižním Bejrútu.¹⁷

Do čela strany se postavil jako politický generální tajemník Šajch Sajjid Hasan Nasrulláh, jeho zástupcem je Šajch Na'ím Qásim. V letech 1990–1991 vedl hnutí Subhí Tufajlí, od roku 1991 do svého zavraždění izraelským vrtulníkem v únoru 1992 byl generálním tajemníkem Šajch 'Abbás al-Músawí.

Vedení *Hizballáhu* je kolektivní, skládá se z dvanáctičlenné konzultativní rady (*šúrá*), vedené generálním tajemníkem. Usnesení bývala konzultována s Íránem prostřednictvím iráckého velvyslanectví v Bejrútu a v Damašku. Konzultativní rada má k dispozici výbory pro ideologické, vojenské, politické, právní, informační a sociální záležitosti. V rámci vojenského výboru *Hizballáhu* působil Zvláštní bezpečnostní aparát, rozdělený do tří podskupin: ústřední bezpečnostní aparát (organizování únosů rukojmích a sebevražděných útoků), preventivní bezpečnostní aparát (osobní ochrana významných duchovních) a zahraniční bezpečnostní aparát (teroristické operace v zahraničí v koordinaci s iráckými bezpečnostními složkami).¹⁸

Hlavní centrum strany *Hizballáh* vzniklo původně v Baalbeku v údolí Biqá' kontrolovaném Sýrií. Dalšími centry působení této strany se stal jižní Bejrút a oblast Džabal 'Ámil v jižním Libanonu.

Program strany *Hizballáh* byl zveřejněn dne 16. 2. 1985, a to ve formě otevřeného dopisu „světu“ v bejrútském listu *Safír* .¹⁹ *Hizballáh* se prohlásil za avantgardu stvořenou vítězným Bohem, jež poslouchá příkazy jediného vůdce ájatolláha Chomejního a hlásí se k legitimitě „vlády duchovního“ (*wilájat al-faqih, velájat-e faqih*), jenž je pramenem napodobování (*mardža' at-taqlid*). Členové *Hizballáhu* , z nichž každý je „bojující voják“, jsou příslušníky islámské obce (*umma*), jimž není lhostejné, co se děje v Afghánistánu, v Iráku či na Filipínách. Po analýze událostí v Libanonu, zdůrazňující zejména vyvraždění palestinských táborů Sabra a Šatila v létě roku 1982, *Hizballáh* definuje své hlavní nepřátele, jimiž jsou libanonští falangisté, Izrael, Spojené státy a Francie. Odmítá rovněž sovětský komunismus, jakož i působení OSN v Libanonu (UNIFIL). Za své přátele prohlašuje všechny „utlačované na zemi“ (*mustad'afin fi-l-ard*). Prohlašuje Izrael za největší nebezpečí, které je bytostně agresivní, a proto *Hizballáh* důrazně odmítá uznání Izraele, zastavení palby či mír.

Strana *Hizballáh* okamžitě po svém vzniku zahájila teroristické akce. První únosy rukojmích byly motivovány úsilím odvrátit americkou angažovanost v irácko-iránské válce v letech 1980–1988 na straně Iráku a zároveň snahou o výměnu rukojmích za dodávky amerických zbraní Íránu. Od července 1982 do února 1984 byl zadržován jako rukojmí jediný americký občan David Dodge. *Hizballáh* se však v té době prostřednictvím úderné organizace Islámský *džihád* orientoval zejména na sebevražedné útoky na americké velvyslanectví v Bejrútu v dubnu 1983 (49 mrtvých, 120 raněných), na americké a francouzské velitelství v Bejrútu v říjnu 1983 (300 mrtvých) a na sebevražedný útok proti izraelskému vojenskému velitelství v Súru v říjnu 1985 (50 mrtvých).

Otázka zadržování zahraničních rukojmích ze strany šíitských organizací v Bejrútu se stala vážným problémem zejména od února 1984. *Hizballáh* zadržel jako rukojmí pět Američanů a jednoho Francouze jako odvetu za zatčení a odsouzení členů *Hizballáhu* v Kuvajtu. K další vlně zajímání rukojmích došlo mezi březnem a červnem 1985 s různou motivací. Únos Terry Andersona měl být odvetou za neúspěšný atentát na Šajcha Fadlulláha

v Bejrútu. Pět Francouzů bylo uneseno jako odvěta za francouzské dodávky zbraní do Iráku a ve snaze o propuštění odsouzeného iránského teroristy z francouzského vězení. Příslušníci *Hizballáhu* unesli americké letadlo TWA-847 ve snaze o propuštění 766 šiitů vězněných Izraelem, čehož bylo posléze dosaženo.

V roce 1986 únosy rukojmích pokračovaly. Sedm Francouzů bylo uneseno a v březnu 1986 došlo k sérii pumových útoků v Paříži v souvislosti s francouzsko-iránskými spory. Dva britští občané byli uneseni v dubnu 1986 v souvislosti s americkým bombardováním Libye z britských základů. V listopadu 1986 byla zveřejněna zpráva, že americký prezident Ronald Reagan tajně dodával zbraně Íránu ve snaze o osvobození rukojmích, která vedla ke vzniku aféry *Irangate*. *Hizballáhu* byly připisovány též akce jiných islamistických teroristických organizací, jako je např. Organizace revoluční spravedlnosti, která v prosinci 1986 zadržela jako rukojmí čtyři univerzitní profesory, později dva americké občany a čtyři pracovníky francouzského televizního štábu. V lednu 1987 byl *Hizballáhem* zajat Terry Waite, jenž byl paradoxně jako britský prostředník arcibiskupa z Canterbury poslán na humanitární misi s cílem osvobodit rukojmí.

Tentokrát však zasáhla Sýrie. V souvislosti s krizemi v syrsko-iránských vztazích v otázce Libanonu v letech 1986–1989 se v únoru 1987 syrské jednotky střetly s *Hizballáhem* v jižním Bejrútu a v květnu 1988 došlo k vážným střetům mezi prosyrským umírněným hnutím *Amal* a proiránským *Hizballáhem*. Libanonská krize v letech 1988–1990, vyvolaná Irákem podporovaným generálem °Awnem, však Sýrii a Írán znovu sblížila.

Ještě v létě roku 1988 zůstávalo v zajetí osmnáct rukojmích. V srpnu 1989 byl zavražděn zadržovaný americký podplukovník William Higgins, unesený v únoru 1988 jako odvěta za izraelský únos šiitského vůdce Šajcha °Abd al-Karíma °Ubajda. Ostatní rukojmí se postupně podařilo osvobodit. Sýrie uzavřela svou zprostředkovatelskou úlohu v otázce zadržovaných rukojmích dne 17. 6. 1992, kdy byli dva poslední zadržovaní propuštěni. Írán údajně únoscům zaplatil za každého propuštěného 1–2 mil. \$.

Po skončení války v Perském zálivu v únoru 1991 Írán v zásadě uznal prvořadost syrských zájmů v Libanonu a přenechal Sýrii hlavní slovo, a to do značné míry i vůči hnutí *Hizballáh*. To vedlo k zásadnímu přehodnocení aktivity hnutí, které se po Chomejního smrti a po Táifských dohodách o Libanonu (1989) odklonilo od klasických teroristických akcí (únosy rukojmích, sebevražedné útoky) a soustředilo se na ozbrojené aktivity v jižním Libanonu, směřující k ukončení izraelské okupace „bezpečnostního pásma“, trvající formálně od léta roku 1982 a fakticky již od roku 1979.

Libanonská vláda mezitím rozhodla o rozpuštění ozbrojených milic a o jejich nahrazení pravidelnou libanonskou armádou. Na plnění tohoto plánu dohlížel syrský náčelník generálního štábu generál Hikmat Šihábí. Problémy nastaly se zbytky palestinských ozbrojených skupin a s iránskými *pásdárán*. Nejvýznamnější však bylo právě stanovisko libanonského šiitského hnutí *Hizballáh*, které v červenci 1991 odmítlo složit zbraně, dokud neskončí izraelská okupace jižního Libanonu.

Hizballáh se zapojil do politického života země, v parlamentních volbách v létě roku 1992 získal osm poslaneckých křesel (z 27 vyhrazených pro šiity). *Hizballáh* se rovněž úspěšně zúčastnil parlamentních voleb v roce 1996 a získal sedm křesel.

Nadále zůstával otevřený problém izraelské okupace jižního Libanonu, zdůvodňovaný nutností vytvořit „bezpečnostní zónu“ před útoky na severní Izrael. Izrael považuje *Hizballáh* za teroristickou organizaci, vůči níž uplatňuje tvrdé metody podle zásady „oko za oko“. Dne 16. 2. 1992 izraelské vrtulníky napadly raketami kolonu aut, v níž cestoval Šajch °Abbás al-Músawí, generální tajemník a přední duchovní vůdce hnutí, jenž uhořel společně se svou ženou a synkem. *Hizballáh* odpověděl o měsíc později sebevražedným útokem na izraelské velvyslanectví v Buenos Aires (29 mrtvých, 100 raněných).

V říjnu a listopadu 1992 došlo k eskalaci bojů v jižním Libanonu mezi bojovníky *Hizballáhu*, jiholibanonskou armádou a izraelskými jednotkami. K napětí přispěla též deportace 400 příslušníků palestinské islamistické organizace *Hamás* z 19. 12. 1992. Po doho-

dě s *Hizballáhem* z ledna 1993 libanonská pravidelná armáda rozšířila svou kontrolu nad šíitským jižním Bejrútem. Dne 25. 7. 1993 izraelská okupační armáda provedla nejtěžší dělostřelecké a letecké útoky proti cílům v jižním Libanonu od roku 1982. K dohodě o zastavení palby mezi Izraelem a stranou *Hizballáh* došlo koncem července 1993. Podle této dohody měly Izrael a *Hizballáh* omezit své bojové operace pouze na území „bezpečnostní zóny“ a zastavit nevyprovokované útoky proti civilním cílům.

V srpnu 1993 libanonská pravidelná armáda pod svou kontrolu převzala pozice UNIFIL poblíž izraelské „bezpečnostní zóny“. Po vzájemných bojích, které vyvrcholily izraelským útokem na město Nabátíja (19. 10. 1994) a odvetným raketovým útokem *Hizballáhu* na izraelské cíle v Galileji, došlo k eskalaci konfliktu. Izrael zaútočil v lednu 1995 na jižní Bejrút, koncem března 1995 izraelské jednotky usmrtily jednoho z vůdců *Hizballáhu*, poté *Hizballáh* zaútočil na Galileu a nakonec 11. 4. 1996 Izrael při operaci „Hrozny hněvu“ zaútočil na předměstí jižního Bejrútu. Po izraelském varování uprchlo ze svých domovů více než 400 00 libanonských civilistů. Při izraelském útoku na základnu OSN v Qaně dne 18. 4. 1996 zahynulo více než 100 libanonských uprchlíků z řad civilistů.

Zásady dohody o zastavení palby z července 1993 byly znovu potvrzeny dne 27. 4. 1996, přičemž bylo dosaženo kompromisu jak uznáním práva *Hizballáhu* na odpor, tak i uznáním práva Izraele na sebeobranu. Kromě toho byla vytvořena izraelsko-libanonská monitorovací skupina (*Israel-Lebanon Monitoring Group – ILMG*), složená z Izraele, z Libanonu, ze Sýrie, z Francie a ze Spojených států.

Zatímco Izrael a Spojené státy i nadále trvaly na hodnocení *Hizballáhu* jako teroristické organizace, evropské státy a zejména Francie od 90. let tuto organizaci považovaly spíše za organizaci libanonských občanů, kteří vedou legitimní boj za osvobození svého vlastního území od zahraniční okupace.

Dne 24. 5. 2000 došlo ke stažení izraelské armády z jižního Libanonu s výjimkou nevelkého sporného území farem Šibá'a. *Hizballáh* tento krok izraelské vlády vydává za své vítězství a Libanon toto výročí oficiálně připomíná. Sýrie se ocitla v pozici, kdy je stavěna před požadavek reciproční evakuace syrských vojsk z Libanonu.

Strana *Hizballáh* má 15 000 členů. Za jeho odnože jsou považovány Islámský odboj, Islámský *džihád*, Organizace revoluční spravedlnosti a Organizace utlačovaných na zemi.

Šíitské odštěpené skupiny

Islámský *Amal* (*Harakat Amal al-islámíja*) měl 500 členů. V čele stojí Husajn al-Músawí, jenž v roce 1982 opustil hnutí *Amal* na protest proti jeho nové světské orientaci. Ve svém sídle v Baalbeku udržoval úzké vztahy s íránskými revolučními gardami *Pásdárán*.

Islámské hnutí (*Al-haraka al-islámíja*) mělo 200 členů. Působilo jako nezávislá pololegální skupina v údolí Biqá'. V čele stojí extremističtí Sajjid Sadiq al-Músawí, bratranec vůdce Islámského *Amalu* Husajna al-Músawího. Jeho milice Armáda pravdy (*Džund al-haqq*) udržovala kontakty se šíitskými menšinami na Arabském poloostrově, provedla akce proti saúdským diplomatům jako odvetu za popravu šíitských diplomatů v Saúdské Arábii. Od roku 1989 o hnutí nejsou zprávy, avšak v roce 1993 Sadiq al-Músawí obvinil *Hizballáh* z úchylky od Chomejního učení a vyzval k vytvoření islámské republiky v Libanonu.

Věřící odboj (*Al-muqáwama al-mu'mina*) se odštěpil od strany *Amal*. Měl 200 členů. V jeho čele stojí Šajch Adíb Hajdar a Mustafá ad-Dírání (unesen Izraelci v roce 1984). Jeho příslušníci provedli v lednu 1986 raketový útok proti severnímu Izraeli.

Islámský odboj (*Al-muqáwama al-islámíja*) měl 5 000 členů. Vznikl po izraelské invazi v létě roku 1982. Původně ho tvořili šíitští i sunnitští příslušníci. V roce 1985 se stal bojovou složkou *Hizballáhu*. V jeho čele stál Šajch Nabil Qawúk.

Islámský *džihád* (*Al-džihád al-islámí*) měl 200 členů. V jeho čele údajně stál 'Imád Mughníja (do roku 1985). Je považován za nástroj *Hizballáhu* k útokům proti západním cílům. Přihlásil se k odpovědnosti za útok na americké velvyslanectví v Bejrútu v dubnu

1983, za sebevražedný útok proti izraelskému vojenskému velitelství v Súru v říjnu 1985. Rovněž se hlásil k únosu západních občanů v březnu 1984. Od roku 1988 se o něm neobjevily žádné zprávy.

Organizace revoluční spravedlnosti (*Munazamat al-^ʿadála ath-thawrīja*) měla 100 členů. V prosinci 1986 zadržela jako rukojmí čtyři univerzitní profesory, později dva americké občany a čtyři pracovníky francouzského televizního štábu. Od roku 1998 není aktivní.

Organizace utlačovaných na zemi (*Munazzamat al-mustad^ʿafīn fi-l-ard*) měla 100 členů. Zadržovala západní rukojmí. Od roku 1988 není aktivní.

Husajnova sebevražedná skupina (*Madžmū^ʿat al-Husajn al-intihārīja*) měla 100 členů. Objevila se pouze v roce 1982, kdy se přihlásila k odpovědnosti za útok proti jiholibanonské armádě. V jejím čele stál Abú Hajdar al-Músawí.

Sunnitské islamistické organizace

Islámská asociace (*al-Džamā^ʿa al-islámīja*), která měla 5 000 členů, byla založena v Tripolisu po porážce v šestidenní válce v roce 1967. V čele stál jako duchovní vůdce Fat-hí Jakan, stoupenec egyptského islamistického teoretika Sajjida Qutba a syrského ideologa Sa^ʿída Hawwá. Generálním tajemníkem je Fajsal Mawláwí. Islámská asociace následuje Muslimské bratrstvo v Egyptě a v Sýrii. Její milice *Mudžáhídún* (Bojovníci *džihádu*) bojovala za libanonské občanské války proti maronitským a izraelským jednotkám. Bojuje rovněž proti libanonským sunnitským elitám (rodiny Karámí z Tripolisu, Salám z Bejrútu, Harírí ze Sajdy), jakož i proti konkurenčním sunnitským organizacím (Hnutí islámské jednoty, *Ahbáš*). V parlamentních volbách v roce 1992 získala tři křesla, ve volbách v roce 1996 pouze jedno křeslo.

Hnutí islámské jednoty (*Harkat at-tawhíd al-islámí*), které mělo 1 000 členů, vzniklo v Tripolisu v roce 1982 odštěpením od Islámské asociace. V jeho čele stál Šajch Sa^ʿíd Ša^ʿbán, původně jeden z představitelů Islámské asociace. Jeho ideologie je radikálnější, udržuje politické kontakty s Íránem a se šíitským *Hisballáhem*, podporuje syrskou přítomnost v Libanonu. Hledá cestu ke sblížení libanonských sunnitů a šiitů. V letech 1983–1984 Hnutí islámské jednoty získalo kontrolu nad Tripolisem, avšak v roce 1985 se dále rozštěpilo, když Chalíl ^ʿAkkáwí a Kan^ʿán Nádží vytvořili vlastní organizace. Na podzim roku 1985 syrská armáda vstoupila do Tripolisu a rozdrtila milice Hnutí islámské jednoty.

Fronta libanonského islámského odporu (*Džabhat al-muqáwama al-islámīja al-lubná-nīja*) měla 500 členů. Založil ji Šajch ^ʿAbd al-Háfiz Qásim před izraelským útokem na Bejrút v létě roku 1982. Tato milice představovala alianci libanonských sunnitských muslimů a palestinských bojovníků. Hlásila se k tradicím Islámské asociace. Po roce 1984 není aktivní.

Stoupenci islámské ligy (*Ansár al-^ʿusba al-islámīja*). Tato organizace, která původně měla 200 členů, se odštěpila od Islámské asociace. V čele stál Ahmad as-Sa^ʿdí (známý jako Abú Muhdžin). Stoupenci islámské ligy zavraždili předsedu asociace *Ahbáš*.

Asociace islámských charitativních projektů (*Džam^ʿījat mašárī^ʿ al-chajrīja al-islámīja*), známá jako *Ahbáš* (Habešané), měla 8 000 členů. Prosazuje umírněnou alternativu islamismu na bázi súfijského hnutí Šajcha ^ʿAbdulláha bin Muhammada bin Júsufa al-Hirárího aš-Ša^ʿbí al-Abdarího etiopského původu, přezdívaného al-Habaší (Habešan). Předseda této asociace Nizár al-Halabí byl v srpnu 1995 zavražděn Stoupenci islámské ligy. Předsedou je Šajch Husajn Karrákira. Udržuje výborné vztahy s arabskými zeměmi, zejména se Sýrií. V parlamentních volbách v roce 1992 tato asociace získala jedno křeslo v Bejrútu, avšak ztratila ho ve volbách v roce 1996.

Bojující islámské hnutí (*Al-haraka al-islámīja al-mudžáhida*) mělo 100 členů. V jeho čele stojí militantní sunnitský Šajch ^ʿAbdulláh Halláq, ovlivněný *Hisballáhem* a Islámským odbojem.

Sluhové milosrdného (Boha) (*ʿIbád ar-rahmán*) je malá organizace, která je aktivní od roku 1958 po vzoru egyptských fundamentalistů. V čele stojí ^ʿAbd ar-Rahmán al-Hurí.

Asociace muslimského duchovenstva (*Tadžammu' al-ʿulamá' al-muslimín*) měla 200 členů. Byla založena v létě roku 1982 jako odpověď na izraelskou invazi. V jejím čele stojí sunnitský duchovní Šajch Máhir Mahmúd a šiitský duchovní Šajch Zuhajr Kandž. Tito militantní duchovní, sdílející Chomejního ideály, usilují o jednotu muslimů.

Islámská fronta (*Al-džabha al-islámíja*) měla 100 členů. V roce 1985 ji založil Šajch Máhir Hammúd. Sdružuje sunnitské i šiitské islamisty z řad duchovních i laiků. Generálním tajemníkem je sunnita Šajch Muharram al-ʿArífí, jeho zástupcem šíita Sajjid Muhammad Hasan al-Amín.

Kromě toho v Libanonu působí odbočky palestinských sunnitských islamistických organizací *Hamás* (za Libanon ʿImád al-ʿAlí) a Islámský *džihád* (za Libanon Šajch ʿAbd al-ʿAzíz ʿAwdá).

* * *

Cílem této stati byl konkrétní historicko-analytický rozbor islamistických organizací ve třech levantských státech – v Sýrii, v Jordánsku a v Libanonu. Teroristický útok z 11. 9. 2001 dramaticky zvýšil zájem o islamistické hnutí, který si vyžaduje obnovené a koordinované úsilí širokého spektra specialistů od islamologů přes historiky až k politologům.

Při studiu působení islamistických organizací v levantských státech je nutné volit střízlivý přístup založený na faktografii. Je třeba jasně a zřetelně odlišit islamismus od islámu. Návrat náboženství do politického života není ojedinělým jevem v soudobých dějinách. Démonizace islámu pouze na základě teroristických činů laikových islamistických extremistů podává zkreslující obraz o skutečnosti islámského světa.

Předložená *case study* ukazuje, že konkrétní politická situace v jednotlivých zkoumaných státech výrazně ovlivňuje manévrovací prostor pro působení islamistických organizací, jejichž ideologie má sice společné kořeny, avšak jejich organizační struktura i zapojení do politického života jednotlivých zemí vykazují značné odlišnosti. Tato skutečnost ještě výrazněji vystoupí do popředí při paralelní analýze islamistických extremistických a teroristických organizací např. v Palestině či v Egyptě. Dlouhodobě neřešené či nevyváženě řešené regionální konflikty výrazně rozšiřují manévrovací prostor i politickou základnu islamistických organizací, jak lze ukázat na příkladu druhé palestinské *intifády*. Na druhé straně příklad rychlého zhroucení vlády islamistického hnutí Tálibán v Afghánistánu naznačuje, že islamistické organizace působí v konkrétních politických a společenských podmínkách, na nichž závisí míra podpory ze strany obyvatelstva.

¹ Viz Demkejian, R. H.: *Islam in Revolution. Fundamentalism in the Arab World*. New York, 1985, s. 109–125. Z českých prací se tomuto tématu věnují zejména Mendel, M.: *Islámská výzva*. Brno, 1994, s. 181–202. Viz též Kropáček, L.: *Islámský fundamentalismus*. Praha, 1996, s. 157–159.

² ʿIsám ʿAttár (narozený v roce 1922) byl v letech 1961–1972 generálním inspektorem syrského Muslimského bratrstva. Stál v čele umírněné „damašské frakce“. Od 1964 po pouti do Mekky žil v exilu nejprve dva roky v Libanonu, v roce 1968 se usadil v Cáchách v Německu.

³ Šajch Ahmad Kaftárú (narozený v roce 1910) je od roku 1965 nejvyšším syrským muftím. K analýze role náboženských komunit v Sýrii viz zejména van Dam, N.: *The Struggle for Power in Syria. Politics and Society under Asad and the Baʿth Party*. K mocenské struktuře baasistického režimu viz Gombár, E.: *Dramatický půl-měsíc. Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. Praha, 2001, s. 19–81.

⁴ Šajch ʿAbd al-Fattáh Abú Ghudda (zemřel v roce 1997), islamistický extremist, stál v roce 1935 u zrodu Muslimského bratrstva v Halabu. Od roku 1963 žije v exilu v Saúdské Arábii. V letech 1972–1975 byl generálním inspektorem Muslimského bratrstva. V roce 1986 ustavil v exilu vlastní frakci Muslimského bratrstva, orientovanou na Saúdskou Arábii. Srov. Zisser, E. – Rivlin, P. (eds.): *Syria: Domestic Political Stress and Globalization*. Jerusalem, 1999, s. 14–18.

⁵ Viz Batatu, H.: *Syria's Peasantry, the Descendants of Its Lesser Rural Notables and Their Politics*. Princeton, 1999, s. 260.

⁶ ʿAbd as-Sattár az-Zaʿím (zemřel v roce 1980), islamistický extremist, v letech 1976–1980 vůdce radikálů v Hamá.

⁷ ʿAdnán Saʿd ad-Dín, islamistický extremist, žil v jordánském exilu. V letech 1975–1980 byl generálním inspektorem Muslimského bratrstva. V roce 1982 odešel do exilu v Iráku, kde ustavil vlastní frakci Muslimského bratrstva, v roce 1990 přejmenovanou na Národní frontu záchrany Sýrie.

- ⁸ Viz Deklaration und Programm der Islamischen Revolution in Syrien. Damaskus, 9. 11. 1980.
- ⁹ Viz Seale, P.: *Asad of Syria. The Struggle for the Middle East*. London, 1988, s. 334. Vládní zdroje odhadly počet obětí na tři tisíce, opoziční na 20–30 tisíc.
- ¹⁰ Viz Kepel, G.: *Jihad. Expansion et déclin de l'islamisme*. Paris, 2000, s. 326–333. Viz též Robinson, G.: *Islamists under Liberalization in Jordan*. In: Moussalli, A. S. (ed.): *Islamic Fundamentalism. Myths and Realities*. Reading, 1998, s. 169–196.
- ¹¹ Viz Mendel, M.: *Náboženství v boji o Palestinu*. Brno, 2000, s. 165 a násl.
- ¹² Viz Johnson, M.: *Class and Client in Beirut. The Sunni Muslim Community and the Lebanese State 1840–1985*. London, 1986, s. 24 a 226.
- ¹³ Viz Ajami, F.: *The Vanished Imam. Musa Al Sadr and the Shia of Lebanon*. London, 1986. Viz též Norton, A. R.: *Amal and the Shi'is: Struggle for the Soul of Lebanon*. Austin, 1987. Viz rovněž Halawi, M.: *A Lebanon Defied: Musa al-Sadr and the Shi'a Community*. Boulder, 1992.
- ¹⁴ Viz Asaf Hussain: *Party of God. The Hezbollah of Lebanon*. London, 1995. Viz též Salem, A.: *Violence and Diplomacy in Lebanon*. London, 1995. Viz rovněž Winslow, Ch.: *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*. London – New York, 1996. Viz též Ranstorp, M.: *Hizb'allah in Lebanon*. New York, 1997. Viz rovněž Harris, W. W.: *Faces of Lebanon: Sects, Wars and Global Extensions*. Princeton, 1997. Viz též Saad-Ghoreyeb, A.: *Hizbu'lla. Politics and Religion*. London, 2002.
- ¹⁵ Kramer, M.: *Arab Awakening and Islamic Revival. Politics of Ideas in the Middle East*. New Brunswick, London, 1996, s. 212.
- ¹⁶ Hodždžatoleslám Alí Akbar, konzervativní iránský duchovní, iránský velvyslanec v Sýrii, podporoval libanonskou stranu Hizballáh. Do roku 1989 byl ministrem vnitra. V roce 1990 požadoval vyhlášení džihádu proti Spojeným státům. Stoupenec Uskupení bojujících duchovních. Podrobněji viz Gombár, E.: cit. dílo, s. 121–161.
- ¹⁷ K jeho doktríně viz Mendel, M.: *Islámská výzva*, cit. dílo, s. 220–222.
- ¹⁸ Viz *International Encyclopedia of Terrorism*. Chicago – London, 1997, s. 411.
- ¹⁹ Viz http://www.counterreor.org.il/articles/Hiz_letter.htm